

Ljubica Arsić

**ČUVARI
KAZAČKE
IVICE**

■ Laguna ■

Copyright © 1988, Ljubica Arsić
Copyright © ovog izdanja 2017, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

**ČUVARI
KAZAČKE
IVICE**

1

Niko nije čuo gospodina Vrubelja kako ulazi u radnju. Vrata nisu zaškripala, zvonce na dovratku, čiji bi metalni krajnik liznuo ivicu, nije se oglasilo.

Naša radnja za popravku starih tepiha nalazi se pri dnu strme beogradske ulice niz koju se obrušavaju tramvaji. Dubok drveni izlog sa kondirom, preslicama i češljevima za vunu pre bi pristajao gradu u kojem po mračnim predgrađima kola vuku konji a pešaci preskaču s kamena na kamen velike mutne bare. Senke prolaznika zaustavljaju se kraj oluka, koji za kišnih dana prska izlog poput zagubljenih antilopa koje na pojilu čekaju da se pridruže svome krdu. Rukom ispisana firma KAVKA²², sa slovom Z malo spuštenim ispod ostalih slova, polako se gasi pred svetlećim natpisima za tople sendviče i *Adidasovu* sportsku opremu. Desno od nje je staklorezačka radnja, sa mušterijama koje kupuju duguljasta ogledala za pred-soblja i ovalna za kupatila. U tesnoj, goljoj kancelariji sa

čivilukom, klupom koja podseća na zatvorsku i stolom bez papira advokat Stojić primao je klijente od dva do pet. Moj muž je ponekad odlazio do suseda stakloresca da u zadnjem delu radnje gleda prenos boks-meča. Njihovi povici i navijanja pri uspešnom aperkatu mešali su se sa zveckanjem staklenih krhotina koje su radnici presipali u metalnu kofu.

Loše instalacije u tom kraju grada uzrokuju česte nestanke struje. Sveće su bile raspoređene svuda po radnji. Iskrivljeni plamičci kratkih sveća treperavo osvetljavaju drvene kalemove za vunu i zdepaste tegle sa pigmentima. Po zidu prolaze karavani. Vetar povija ogrtače goniča kamila, vosak kaplje niz zarezane bridove police. U noći i tišini moj muž Andrija i ja pričamo kako negde u svetu, dok se mi jedva vidimo pri svećama, stotine neonskih reklama osvetljavaju bulevar, u salu prepunu reflektora ulaze glumci, na okeanu sija sunce. U mraku sve izgleda pohabano i beskrvno. Jednog dana biću stara. Promeniće se mnoge stvari. Ovo mesto više neće biti moje, kao što ljudi izgube mnogo toga pripremajući se da na kraju života izgube i sebe. Zaustavljaću se kraj oluka opipavajući ono vlažno mesto koje se na zidu radnje pretvara u sipkavu tamnu mrlju. Andrija me je tešio. Moraš da budeš vesela. Ne smeš da budeš takva. Moraš da mi veruješ.

Oboje smo istovremeno primetili par dobro uglancanih crnih cipela iznad kojih se uzdizalo tamno odelo. Nekoliko trenutaka sedeli smo bez reči, a onda je Andrija

uzeo tanjirić sa plavičastim izdancima sveća i prišao nepoznatoj mušteriji osvetlivši krute i preširoke revere koji su uokvirivali deo bele košulje. Nepoznati je čvrsto držao urolan tepih koji je doneo na popravku. Slabašne svećice nisu uspele da potpuno osvetle njegovo lice. Senke su se poigravale nosom i udubljenjima oko obraza i brade. Izgledalo je kao da pridržava pijanu ženu koju je alkohol pretvorio u stub, proredio joj žučkastu kosu i rasuo je po njegovom ramenu. Žena koja voli da se obavija krznom i koja veruje u priču o muškarcu što se oko njenih prozora šunja u sumrak.

Spustio je tepih na pod glumeći nezainteresovanost. Jedna od taktika mušterije kojom želi da snizi cenu buduće popravke. Zatim je hodao po radnji dodirujući bakarne predmete po polici, prisećajući se zvuka koji je nekada čuo u zavičajnom muzeju, udarac čvrge o vitešku kacigu. Cipele koje su se sjajile nestrpljivo su ga vodile do izloga da proveriti da li je dobro parkirao kola, jer noćna služba pokupi sve što joj se nađe na putu.

Dok je Andrija listao beležnicu tražeći praznu stranu, nepoznati se brisao smeđom maramicom i tako po licu rastrljavao zemlju. Na njegovim kopcima ocrtavao se natpis *Prodaja duvana*, jer svetli trafika preko puta naše radnje, do nje je kafana sa kariranim čaršavima. Vetar briše stolove, briše potpuno prazne i opustele stolove.

Čudna je ta igra sa čovekovim licem. Prelistava ga preda mnom kao knjigu. Zadržava duže stranicu polu-profila, nepoznato blatnjavo lice sa borama poput brazdi

biciklističkih guma, elipse očiju i nos kao jednu od mogućih fotografija za ličnu kartu, na kojoj čovek ne diše ukočeno gledajući u objektiv. Trepere i šušte požuteli listovi kao bačene novine na peronu. Stranac je svaki čas pogledao niz ulicu i nije se nijednom nasmešio. Iza stisnutih usana ponekad bi zasijao zlatan zub. Na sklopljenim koricama videla sam zlatan otisak, nešto poput svečanih Biblija ukoričenih marokanskim povezom i potkovanih sjajnim nitnama. Baš jedna takva knjiga prašnjavila se u izlogu prodavnice Biblija sa druge strane ulice, a nama nikako nije bilo jasno kako opstaje takva radnja, ko još kupuje Biblije i veruje u njih.

Skoro nas je preklinjao da njegov tepih, njegov dorogoj tepih ne čistimo nikakvom četkom, molim vas, nikakve četke ne dolaze u obzir. Ne brinite, biće onako kako želite. Stari tepisi su posebno osetljivi, mi znamo svoj posao. Zadovoljno je u vazduhu pomilovao ogromno kuće. Njegova proćelava pijana nevesta, potapšao je tepih, mnogo se ljuti kad je tetoše oštrom četkom. Poželeli smo mu laku noć dok je tramvaj zakloparao ulicom, zvonjavom opominjući pijanca koji je lenjo prelazio šine.

Zvao se J. D. Vrubelj. Tako je pisalo na vizitkarti koju je ostavio na stolu. Nikad nismo doznali šta zapravo znače ti inicijali. Bio je Rus emigrant, sa licem koje se lako pamtilo. Obične oči, nos prav, usta mala. Trudio se da izgleda ohol skrivajući posekotinu od brijanja zaštićenu parčetom toaletnog papira. Sličan svom dedi spahiji koga su pijani mužici ganjali svu noć kolskim

putem. Živeo je od uspomena. Nije nikakvo čudo što su mu pred zoru ruke drhtale i prihvatale brijač sa strahom da se može dogoditi nešto opasno, opasnije od obične posekotine. Kroz toaletni papirić probijala je kap krvi i posle dugo rđala na okovratniku.

Ne tvrdim da sam sve ovo videla pri prvom susretu sa gospodinom Vrubeljem. Verovatno sam mnoge detalje strpala u isto veče kada je u radnji zamirisao crni imalin njegovih uglancanih cipela. Bio je stidljiv bez obzira na izveštačenu oholost, jer ne možete biti oholi a da pritom svaki čas pocupkujete i šiljite vratom tražeći pogledom nepropisno parkirana kola. Sledeće nedelje doneo mi je buket krinova želeći da pokaže kako ga naše ćutanje nervira. Zašto krinovi? Ja sam od onih žena koje ne očekuju da ih muškarci smatraju madonom. Kada će moj tepih doći na red, pitao je dok je predavao buket. I opet ona užasna pretpostavka, šta ako nemarne kamiondžije odvuku kola u mračne hangare u kojima so ojeda osovinu, grize karoseriju i dok se on snađe, eto olupine. A šta može starac bez kola?! Ništa. Da doziva sa prozora, njegovom ulicom već odavno ne putuju karavani. Sve iz kuće da isprodaje, sve, i samovare, samo da može u svakom trenutku sebi da obeća neku zabačenu luku sa katarkama što čekaju tramontanu. A tepih nikad ne bi, ne bi njega prodao ni za kakve pare, samovar da, tepih ne, nema tih para, dorogoj. Razumela sam ga dobro jer sam u radnji za popravku starinskih tepiha naučila najvažniju stvar: dok je tepih na podu, kući ne preti nikakva nesreća.

Tamno i kruto odelo sa previsokim zakopčavanjem, tako da su virili samo deo kragne i čvor kravate, nije bilo njegovo. Ono mu je bez sumnje pripadalo, ali u njemu sadašnji gospodin Vrubelj nije slobodno disao. U mom ormanu još uvek vise neke haljine koje više ne nosim i koje su pripadale telu žene koja sam nekad bila. U svoje odelo Vrubelj se uvlačio sa pola snage. Njegovo sadašnje mršavo telo neprijatno se u njemu osećalo probijajući koščatim kolenima dobro prepeglane šavove. Leptir ne može da se vrati u čauru, a gusenica ne može da leti.

Te večeri dok sam posmatrala njegovo lice koje je dogorevalo zajedno sa svećama i selilo se svojom nejasnom stranom u mračne delove radnje, dok sam gledala ruke koje su oko usana zaustavljale kašalj, setila sam se luckastog bakalina iz Cerske koga su mangupi svukli do gole kože, a zatim ga obukli kao odžačara. Jadnik je zapomagao pokušavajući da se seti ko je on u stvari po odeći koju je nekada nosio.

Gospodin Vrubelj je, hvalio se, imao specijalne cipele u kojima je mogao da hoda po najskupljim tepisima a da ih ne ošteti. Jedna radnja u Londonu prodaje takve cipele za ljubitelje antikvarnih tepiha. Kada je čovek neoprezan, čvorovi se troše i pretvaraju u prašinu. Voleo je i čuvao stvari. Bio je u stanju da za nekoliko ogrebotina na svojim kolima počupa uši celom razredu.

Čovek kao ja nikad ne gubi nadu, rekao je. Mi Rusi smo žilav narod.

Strpljiv, strpljiv, moraće malo da sačeka. Koliko? Oči su mu bile stakleni klikeri leta. Ko to zna. Kad popravka počne, niko ne zna kada će se i završiti.

Andrija mu se ljubazno osmehivao. Moj muž se smeje rupicama na obrazima i podignutim obrvama, smeje se bez okolišenja, premeštajući stub dizalice sa obližnjeg gradilišta u našu radnju.

2

Nas dvoje živimo sasvim sami na obodu senke koju pravi jedna lipa. U proleće nam je uvlačila grane duboko u sobu, noću nas gicala u snu iz mraka. U tihoj podstanarskoj sobi igrali smo sa lipom preferans, svako zanesen svojim kartama. Pokušavala je da sa nama razgovara jezikom biljaka i trava. Gurala nas je granama kao slon surlom, u predvečerje kada ljudi mogu da na trenutak oslušnu tajanstveni šapat bilja. Posmatrala sam zagrejano dugme na nebu i pribojavala se tropske vlage od koje u zidovima dugo posle gašenja televizora ostaje pucketanje i treperenje. Beličasta ramena devojaka, sa nemarno vezanim bretelama, i ruke muškaraca na njima prolazili su pored otvorenog prozora. Sanjala sam kako mi tabani čvrsto prianjaju uz stenu koja duboko zadire u more. To prodiranje kamena u vodu činilo je središte spavanja. Ali ne. Središte snova je onaj koji sanja. Bila je to lipa što nam je duboko ulazila u sobu.

Poslednjih dana jula lipa se kao posramljena vojska povukla iz sobe. Naglo se smanjila i okraćala, lišće je popadalo po pločniku i tamo ležalo suvo i uvijeno. Niko nije znao da nam objasni šta je to izvela naša lipa. Primer samoubistva jednog drveta potpuno je nepoznat istoriji. Po mojoj teoriji, biljka je namerno privlačila svetlost koja ju je sagorela. Tanka ogledalca na pokožici lista dozivala su sunce-ubicu koje je pomahnitalo u letnjoj jarosti. I koža preplanulih devojaka je svrbela, nije pomagala nikakva pomada. Kada bi mi se sunce učinilo nepodnošljivim, postavljala sam iznad lipa kišobran, ali se granje ipak izvijalo prema svetlosti.

Posle kupanja posmatrala sam svoje telo. Uska i obla ramena mesečarke, okrugle grudi sa malim bradavicama, bokovi kao kod žena koje se uzdržavaju od rađanja. Upoređivala sam se sa lepoticama iz modnih časopisa koje, vitke i preplanule, hodaju po vrelom pesku. Svaki muškarac želi takvo telo. Lako, razgolićeno i istaknuto kao trofej. Iako me Andrija voli, znam da se polako na mene navikava i da će doći dan kad će poželeti neku od onih mladih žena koje prolaze pored naše radnje.

Zavidela sam im. Šta je trebalo da uradim? Andrija se smejao podsećajući me na Klaru i njenog mladog lepog muža, kako je samo Klara pravila budalu od sebe.

Sve je počelo jednog dana, prvog jutra nove godine, kada sam, probudivši se mamurna, zatekla Andriju na susednom kauču. Društvo se polako iskradalo, mi smo bili najpospaniji i ostali smo poslednji da sa domaćicom,

krupnom i mlitavom devojkom, popijemo jutarnju kafu. Meni se od zamora i zbunjenosti sve okretalo: smoking i kaluđerice koje su pevale ispod fenjera po kojima je padao veštački sneg, istrošeni pevači iz novogodišnjeg programa, a u ušima mi je odjekivao onaj ubitačno isti, izrežirani aplauz. Nisam uspela da utišam ljutnju koja me je prema Andriji obuzela, bezrazložnu ljutnju jer je on nedužno spavao sa rukom labavo prebačenom preko naslona. Ipak sam ga videla u zagrljaju sa jednom od onih devojaka koje su, tesno pripijene uz čupave delove nameštaja, namigivale muškarcima.

Jedna od tih lepojki, dugonogi i bezimni fantom, uselila se u moju glavu. Videla sam je kako prolazi pored Andrije dok sam ja stajala kraj kade u izbledejoj zelenoj kecelji. Da, ljubavi, pa ja ti verujem. Nikada me nećeš ostaviti i otići da spavaš sa dugonogom u nekom skupom hotelu u kojem zbog otmenosti ne pune čaše do vrha.

Ponekad u noći, dok je Andrija duboko disao nejasan u svojim snovima, brojala sam pruge koje je na nebu ostavilo leto. Andrija je bio daleko, iako me je toplina njegovog tela radovala, ali istovremeno i žalostila, tako da su na silu iscedene suze kapale na papuče pored kreveta.

Ima u mojim snovima jedna gorka kap pelina. Izlazim na ulicu u ispranozelenoj kecelji i odlazim do apoteke u kojoj kupujem tablete za svoju „bezazlenu i strašnu stvar“, vraćam se sa smotuljkom u džepu dok se na ulici kola polako zaustavljaju kod semafora, ležem u krevet i umirem. Umirem. Shvatam smrt kao kaznu za one

koji ostaju. Da li će tada Andrija uspeti da kazni svoje snove? Unapred likujem pri pomisli da će njegova ljubavnica biti skupa osoba. Raznobojne čarape i haljine, epidemija luksuza, razmaženost, sve ono što ga kod žena tako nervira. Andrija joj prvo poklanja komade skupog tekstila koji sam kupovala u inostranstvu, zatim bakin starinski nakit. Zbog nje ne otvara radnju danima, izbegava zajedničke prijatelje koji bi ga podsetili na mene, predaje se lakomislenom udvaranju, igrama koje smo igrali u krevetu.

Ona obučena u moje bluze, voli moje boje, stisnuta u struku, sa porodičnim nakitom koji polako postaje njen posed. Sve stvari koje su mi nekad pripadale polako gube miris i toplotu mog tela. Za njom ostaje dug vijugav trag po travi, kao da za sobom vodi zmiju ili lisicu. Kraljeva kći što na uzici pred viteza dovlači aždaju. Lepe žene ne vole nikoga. One ne gledaju u ljude. Njihov pogled se zaustavlja tek na ivici krošnje. Glave su im uvek podignute, u nepisanom zadatku koji su same sebi dale – da pretražuju nebo.

Budim se sa grčem u kolenu koje podmuklo škripi zbog nepravilnog položaja tela u krevetu. Bol me tera da polako odšepam do prozora obavijajući krajeve spavaćice oko nogu, da u mraku analiziram svoj bol. Pruge sa Andrijine pidžame šire se po njegovom licu koje podseća na dobro ošišan travnjak. Snaga spavanja i snova leži i u toplim dlanovima. Zato pružam ruku u pravcu kreveta sa kojeg diše moj muž. U sobi je i dalje

mrak jer se ničiji dah ne može pretvoriti u svetlost. Kroz prozor dugo posmatram osušeni kostur lipe.

Umesto nagorelog stabla stoji čovek. Zaleđeni farovi retkih automobila, koji u to doba zalutaju u našu ulicu, obasjaju na trenutak skamenjenu priliku pod kišobranom. Jedna ruka je malo podignuta kao da gura nevidljivi zid. Svetlost polije slepca i ispreturane kutije pored njegovih nogu, stanari tu spuštaju crne najlonske kese sa đubretom. Te kutije i kese smetaju mu da zakorači u noć. Iz njegovih slepačkih duplji curi kiša i pretvara se u ćilibar.

Pred samo jutro na okamenjeno stablo sletele su vrane. Andrija ih je nervozno terao povicima i smotuljcima novina, ali one bi se samo skupile nakostrešivši vlažno perje kao da nas ne primećuju. Jedno je ipak bilo sigurno – lipa je sebi prosvirala sunčani metak kroz krošnjau.

U kuću u kojoj smo bili podstanari retko su dolazili gosti. Imala je svoju priču koja je objašnjavala tišinu svojstvenu kućama u kojima žive mahom stari ljudi. Njen gazda ju je zaradio sakupljajući po zgarištima posle bombardovanja drvene ramove prozora i vrata i prodajući ih onima koji su iz rata izašli spremni da započnu novi život. Jednog dana žena ga je pronašla obešenog o ragastov. Deo kuće nasledio je njegov brat Danilo, koji je po prigradskim poljanama brao koprive od kojih mu je žena pravila ukusne pite. Ali u okolini grada nisu rasle trave tako dobre za onog ko ih je jeo kao dete. Maslačak je imao boju senfa i opor ukus, rastao

je među ledom u proređenim pramenovima. Kvadrati iskopane zemlje u dvorištu sa zakržljanim smežuranim biljkama, zar je to priroda, zar ljudi ne vide dobro sa svojih prozora? Zajednički hodnik je uvek mirisao na kuvane iznutrice i bosiljak koji je visio iznad ulaznih vrata. Iz kupatila se čulo zveckanje posuđa jer sobe na prvom spratu, nekadašnji saloni, nisu imale vode. Kuka-vica iz susedovog sata prhnula bi do skrovite vešernice u kojoj su gazdini unuci zakopavali drveno oružje.

Gazda Danilo me je voleo i učtivo pozdravljao. Divio mi se – kako vi perete veš, kako zašivate dugmad. Pove-ravao se: Čitave noći nisam spavao, pogledajte šta pišu novine, novinari uvek lažu. Nijednog stupca o njego-vim ružama koje je na mesečini zasecao perorezom iz zadnjeg džepa, svega nekoliko uboda u ružinu tetivu pa da se ugasi sablasna svetiljka iznad grada, igračka mesec koju je mangupčić u podnevnoj igri zalepio za nebo. U vešernici je grejao noge u lavoru i tajno pušio. Čitao je novine od prve do poslednje strane i podvlačio naslove. Pronalazio je poznanike u čituljama. Lav Vitevič, njegov drug iz zarobljeništva, imao je pravo, čovek je dim i od dima sazdan. Od svih soba svoje prostrane kuće najviše je voleo vešernicu. Sedeo je usred nje kao medved u šumi. Pokazivao mi je kako se u njegovo vreme igrao čarlston, sve čuje, svega se seća i neće, ne sme ništa da zaboravi. Upotrebljava svakidašnje reči kao što su: mi, stari, kuća, noga, sto, a pritom misli, kao svi stari ljudi, kako je njegov život brzo prošao.

Baš nekako u to vreme kada je gospodin Vrubelj doneo svoj tepih na opravku, krečila se kuća u kojoj smo stanovali. Hodnici i stepenište bili su prepuni starih kredenaca, stolova sa mušemom i stajaćih čiviluka na kojima se prašnjavio zaboravljeni šešir. Starice bez glasova kuvale su džigericu i bupce za mačke lualice, štrikajući benkice sa žutim pomponima za još nerođeno Srbino dete. Kroz širom otvorena vrata, iz neke prazne sobe prituljeno su svetlucali ostaci masne hartije iznad kreveta. Srba je uljudno pozdravljao starice, kormilareći službeničkom tašnom između crnih sukanja. One su otpozdravljale mladom gazdi proveravajući da li je voda u lončetu proključala i opet se uvlačile u velike vunene ljuštare.

Ponekad je na nekim vratima osvanula smrtovnica. Stanari koje su posle rata uselili u tuđu kuću nestajali su iznenada i preko noći, a njihove preostale stvari jedva bi ispunile oveću kartonsku kutiju.

Srbina nevenčana žena bila je u poodmakloj trudnoći. Hodala je tromo zbog velikog stomaka naspram kojeg su debeli slojevi šminke na njenom licu bili uspešna imitacija izraza koji je imala Eleonora Duze u drami *Mrtvi grad*. Opasana i zaštićena trbuhom, širila je sveto milosrđe. Ništa je nije doticalo u blaženstvu materinstva kojim je prkosila starim usedelicama što su je odmeravale kroz odškrinuta vrata.

Kada je otišla, Srbina prva žena ostavila je po kući mnoge tragove: žutu četku sa ostacima kose u kupatilu,

šoljicu za kafu sa ružom po obodu, nekoliko bombona u staklenoj činiji. Srba nije dozvoljavao da se te stvari sklone. U hodniku je stajala stolica sa crnim duborezom preko čijeg je naslona bila prebačena velika cvetna marama kakvu nose pevačice romansi. I ona je pripadala bivšoj ženi. Ova sadašnja je pred porođajem patila od raznih strahova. Nije smela da prođe ispod terase uobražavajući da će se ona baš u tom trenutku odvojiti od kuće i uz tresak rasprsnuti po pločniku. Tek posle njihovog venčanja, kada su pijani gosti tumarali kućom, Srba je uklonio stolicu i na njeno mesto postavio frižider.

Kada bismo se vratili iz radnje u kojoj smo popravljali rupe na starim tepisima, sedeli smo neko vreme u tišini ne uključujući radio. Srba je iznad nas svirao na raštimovanom klaviru *Kišnu noć u Džordžiji*. Svirao je loše, ali ne bez žara u kojem se uz nekoliko špicera prisećao letnjeg kampa u Portorožu i terase na kojoj je igrao sa preplanulim Nemicama.

Zvonki zvuk koji je dolazio do nas izobličen cevima radijatora podsećao je na muziku kovačnice. Srba je padao u zanos koji se mogao uporediti sa verskim. Moj muž je posle večere prelistavao novine tražeći u oglasima stari tepih na prodaju. Neko je možda želeo da iz kuće izbaci starudiju. A ja sam krotila divlje konje da bih što brže stigla u Buharu.

3

Pozlaćeni konji sa ogrlicama od purpurnih šiškarki, to je bio moj san, i kao devojčica pravila sam ih od plastelina na časovima slobodnih aktivnosti. Kasnije, kada sam odrasla, zaboravila sam na konje i maštala o jahačima, o njihovim snažnim rukama koje potežu uzde, maštala o znojavim telima prilepljenim za sedlo. Kada je pod mojim jastukom pronašla neobične slike, majka mi je zabranila da mislim na muškarce, ali to je bilo vrlo teško jer snove niko ne može zauzdati. Oni, kao i divlji konji, izlaze iz glave neosedlani i jure u polja. Izgleda da još ništa ne znam o tome, da li želim da dokučim uzroke pojava ili same pojave, da li da i dalje verujem u purpurne konje ili u jahače.

Ali Buhara nije bila san. San je bila ova podstanarska soba, kreveti presvućeni prugastim somotom i nekoliko fotografija isečenih iz kalendara, sa iskošenim prozorima Crkve Sen Deni kraj koje opati u dane dugog posta

posmatraju odbleske karoserija na kiši. U njoj smo i kovali. Mala improvizovana kuhinja bila je odvojena od ostalog dela sobe pregradom od bambusa. Kitnjasto barokno ogledalo sa trbušastim amorima, koje je Andrija kupio na aukcijskoj rasprodaji nekog pozorišta u raspadanju – to je bio san, a Buhara nije.

Kasno popodne u Buhari razdvaja horizont na dve jednake ploče, jednu plavu i drugu bisernosivu, istačkanu plamenim mrljama. Zglobovi kuća dekorisanih u štuku bili su razglavljeni suncem. Spiralni ukrasi od petokrakih listova vinove loze, pupoljci, ukošen vez na stubovima. Pred ovakvim kućama je u godini petla ili tigra Džingis-kan obavestavao zaplašene da je on za njih kazna božja. Vrućina u ovim krajevima učini čoveka pokretljivim. Gurala sam se tražeći zgodno mestašće sa kojeg bih posmatrala gomilu. Neko me je psovao, glasno vikao, sami igrači i komedijanti, onaj što me je psovao neka izvini.

Zaustavila sam se kraj kuće Samanida Ismaila i naslonila obraz na hladan kamen. Dovedi su i umorne turiste da pilje u kuću i odmore otekle tabane. Neki od njih su se popeli na obližnje drvo kako bi na miru i u hladu pušili. U Buhari je uvek mnogo sveta koji jede, pije i puši. Nije nikakvo čudo što svi jedu baš kod Samanidove kuće – sa drveta ona liči na izletničku korpu ispletenu od pruća. Vodič je pomenuo Džingis-kana i njegovu pogrebnu povorku koja je obišla šatore svih njegovih žena.

Najlepše od svega je kupanje u Buhari. Nijedan grad nema tako lepo kupatilo. Za onog ko živi kao podstanar to mnogo znači, mnogo više od običnog kupanja. Nema tuđih peškira obešenih kraj tuša i jeftinih sapuna sa mirisom jorgovana, kucanja na vratima, masnih kapljica ceđi koje se skupljaju oko slivnika, praznih i zgužvanih kesica šampona ostavljenih na obodu kade.

Kupatilo u Buhari je bazen sa vodoskokom odakle pored vode ispadaju crvene jabuke i nastavljaju da plivaju po površini. Žene su okupljene pored kamenog vrča gde raste štrkljasta biljka astragalus. Zamotane u vlažnu pamučnu tkaninu, one pod njenom krošnjom proriču sudbinu iz kocki koje bacaju. Od slova koja se pokažu posle svakog bacanja najveštija sastavlja odgovor na postavljeno pitanje ili govori ime mladoženje. Primiču se jedna drugoj oko izgovorenih reči kao što se ljudi pipaju u mraku.

Prilazim im sasvim blizu zavirujući ispod prevoja okvašenog ogrtača u tetovirane dojke. Jedna od njih se smeje i kaže: verenica. Čija verenica? Pogađam koja bi se od ovih žena svidela Andriji.

Ako želiš da te voli večno i ne pogleda drugu, onda mu pramen svoje kose stavi u jastuk, ej, ej u jastuk. Titrala se devojčica dvema-trima jabukama, bacala se narandžama. Titrajući se umorila, širom prozor otvorila, na ruku se naslonila. Raspevana se okreće i prska vodom ostale koje se drže za ruke. Tako one liče na vijugave ornamente tepiha koje popravlja moj muž Andrija. Jedna

od žena, ona najstarija, pokazuje pokrete kojima treba da laskaju mužu, blago njihanje uz dodirivanje kukova, sneni pogledi od hašiša i karasevdaha. Otud ide mlado momče, samo sebi govorilo, da li bi je probudilo. Grehota je probuditi, još je veća poljubiti, a sramota ostaviti.

Kiša u Buhari. Plava zvezdana noć. U porodicama sa evropskim obrazovanjem miriše prepečen hleb kao trag stranog luksuza naspram mirišljavih grančica koje vise na do vratku i kojima se žene pre kupanja udaraju po telu da bi rađale. Tu čovek ne može da pomisli na obične stvari ovog sveta, na primer da jaja ulupa u mikseru, već se kreće prema suncu štiteći se svetlim maramama ispod kojih bogate haremske lepotice guraju hotelskim momcima bakšiš u ruke.

Ovi časovi u Buhari, molim vas, sipajte mi malo vode niz leđa, ružičasta svetlost koja titra na izbočenim delovima lica, na čelu, hrbatu nosa, niko to nije umeo da naslika. Slikar je probao da sve to dočara koristeći kredu *la sanguine*, čiji je vrh posebno sposoban da beleži one tamne zapremine senki koje se skupljaju pod obrvom, oko kapaka, u nosnom krilcu i rubovima usana. Nije uspeo da naslika kasno popodne i sveža kupatila Buhare, iako nijedan crtači materijal ne može da dočara boju ljudske, naročito ženske kože kao kreda *la sanguine*.

Bilo je vreme čaja. Umesto šljapkanja vode čulo se srkanje i otpuhivanje pare. Čaj je bio gorak i ljudi iz Buhare mešali su ga staklenim kuglicama. Što se tiče njihovih kuglica, nekada sam ih upotrebljavala kad sam

rušila kule od šlaga na tortama. Bile su nešto manje od klikera, i jarkih boja. Mogle su da se koriste za mešanje gustog sirupa protiv kašlja. Prvu sam našla na podu autobusa za Suboticu, odmah pored vozačevog sedišta. Posle sam ih pronalazila u mraku, po brodskim kabinama feribota, u madracu, kada bih nožićem zaparala kožno sedište. Neke sam menjala za komadiće finih tkanina, za parčiće sukna koje je ličilo na krzno i koje su sakupljale devojčice iz moje ulice. Ma ne, mnogo finije od krzna. Mirisala sam ih i gladila kao da držim mačku koja prede. Dozivala sam trgovca Turčina koji je za njih tražio čitavo malo bogatstvo.

Dućan u kojem se svašta prodavalo našla sam hodajući pored tezgi sa grnčarijom. Prepoznala sam ga po jednozubom starcu sa beretkom koji je ispred vrata tresao muška odela na vešalicama i gladio ih vlažnom četkom. Nestrpljivo mi se pohvalio da ima radio-stanicu. Čemu mu služi? Tako je sa svim svojim dobavljačima, čitavim trgovačkim svetom, u vezi. Otkad je otišao iz Samare, ne može da se pomoli kao čovek. Buharu su, rekao mi je poverljivo, naselili otpadnici. Pričljivi starac sa beretkom i u sandalama liči na mog dedu Nastosa, uvek u odelu od valjanog sukna, čak i usred leta, obrijane glave koju je prao domaćim sapunom, u dvorištu ispod starog oraha koji su posle njegove smrti posekli jer je potkopavao temelje kuće. Ah, Samara, uzdiše starac, da li ste ikada bili u Samari? Setih se Somerseta Moma i njegove priče *Smrt govori*. Ne u Samaru, tamo me smrt može pronaći.

U njegovoj radnji ljudi su kupovali damast, mastiku, kapi valerijane, mirišljave aloje, kamfor protiv ukočenosti, ceremonijalne suncobrane, tigrovu mast koja spasava od probada. Andrija i ja smo voleli da kod njega pijemo liker od ruža od kojeg me je bolela glava. I da motrimo na vrata hipodroma, tako su zvali malo ograđeno dvorište koje su čistači uspevali da srede za dobrih pola sata. Jednom je neko izlio kofu vode na povijenu priliku sa metlom koja se nije videla od oblaka prašine, a jednozubi se kikotao i vikao, tapši, tapši, muvao me laktom, voda je za svinje, tapši.

A kakve je tepihe imao jednozubi! Krio ih je i pokazivao samo onima kojima je prethodno nudio mirišljavi liker, a to su bili retki, stari se kleo u sve na svetu da su retki oni koji su videli njegovo šareno stado. Nekoliko kamenih stepenika koji se jedva preskoče, tesni hodnik u kojem se dvoje ljudi teško mimoilaze, podrumaska vrata i reza sa trozupcem i ogromnim katancima nalik onima kojima se zaključavaju tajne špilje. To je bila ta soba.

Starac je drhtavom rukom potražio lampu, koju je držao iznad naših glava dok smo prolazili hodnikom. Senke su na mojim ustima načinile kljun kojim sam jednozubog ključala u glavu. I stari se plašio senki, sporih senki koje su silazile sa tavanice i spuštale se sve niže, velike široke šake koje je video kod starih hodočasnika. Senke ga bude, vuku iz kreveta i dovlače u ovu sobu.

Po podu su ležali uredno naslagani tepisi. Bilo ih je i obešenih na zidu. Sa tavanice su visile mrke rojte paučine.

Na jednom kraju sobe bio je postavljen koš sa nekoliko blatnjavih otisaka lopte na tabli, mladići iz kvarta su tu nekad igrali košarku. Pogledaj ovu lepotu, ove rajske pašnjake. Po tepisima smo hodali bez cipela. Stari je tabanima umeo da pogodi iz kojeg je kraja donesena vuna i ko su bile prelje. Umeo je da pogodi koje je vrste tepih i kolika mu je gustina čvorova. One zamotane tapšao je kao konje, čas ih je nazivao moji atovi, čas jaganjci moji. Neka mesta na tepihu protrljao bi plavim krep-papirom i ona bi upadljivo zasijala pod svetlošću uljane lampe. To je ono što se zove *Soba sa hiljadu sagova*. Pomislih kako to veoma liči na naslov filma i zatvorih oči: začarana roda se u sinemaskopu pretvara u mladog kalifa koji svoju nevestu, bivšu kamilu, daruje najlepšim tabriz tepihom.

Sa rukom na vratu i drugom na grudima starac je hteo da pokaže šta je strah. Budi se noću jer sanja krvavu rupu na vratu. Ovde. Ženu koja vodi kuće da mu onjuši ranu. Misli, mrtav sam, mene su ubili, prava bulumenta koja pije s nogu i želi da se dočepa mojih tepiha, ja sam mrtav i šta mi vredi da se probudim. Suviše sam star da čekam u busiji. Rasejaće ih ta bagra za jeftine đinđuve. Ne, on neće umreti kao što umiru starci, dotrajali ljudi, u postelji kraj bronzanog grifona umesto kadionice, njega će kvrc zbog ovog ovde, dabogda se ne rodili.

Zna on dobro šta meni za tepih tog Vrubelj-efendije treba. Ako u Buhari ne nađem pravu kamilju dlaku od koje se upreda nit, onda je neću naći nigde drugde. Ako mi treba meka kakvu imaju kamile sa severa, okrznute

kišom, koje retko silaze do vode i koje se napajaju iz velikih nateklih mešina, on će me odvesti do Fatime koja prede takvu vunu. Ali ovakvu nigde neću naći, jednozubi dodiruje jedan od tepiha. Ovako sjajnu i meku, opranu u kišnici sakupljenoj u oslikanim posudama poređanim oko Palaz džamije. Kraj ove džamije ne pada obična kiša. Čim primete neki oblačak, žene se odmah okupe da bi zauzele mesto i ubrzo oko džamije nema nijednog slobodnog kamena. Kiša pada u naslikane barice. Pljusak brzo prestaje kao da je neko velikom rukom pokupio oblake. Još malo se vlaga sliva niz kamen, a onda sunce istera sve guštere. Žene brzo odnose sakupljenu kišu, terajući ispred sebe magarce. Posle vunu dugo gnječe i ispiraju u devet voda da bude meka i sjajna.

Opisala sam mu tepih gospodina Vrubelja. Starac je ljubomorno gledao u vrhove prstiju, pljučkao zaklanjajući rukom oko.

Neka te šejtan nosi ako tako nešto postoji, neka šejtan odnese tog efendi Vrubelja i sve redom, celu priču.

On će me odvesti do Fatime, čija se kamila dvaput bliznila, ništa da ne brinem, zna Sali šta radi.

Kod Fatime su plakala deca. Dvoje nas je dočekalo na vratima i odmah pobeglo do hladovitog trema. Kod Fatime se pevalo otegnutim glasom kroz nos. Žene su sedele do pojasa u vuni i dozivale muškarca koji ne haje za njihov poziv, o tome su pevale te njihove pesme. Neke su češljale vunu gurajući nogama velike bale, najmlađe su prele vešto vrteći vretenima. Fatimin osmeh oko

ćudljivih tankih usana, ispod oborenog pogleda, bio je jedva vidljiv. Zadovoljna je bila tek kasnije kada je u nedrima osetila novac, tada se široko osmehnula. Starčaka pohlepa pred njenom lepotom i opomena da ne može takva, raspojasana na ulicu među svet, da je drugi gledaju i tajno dodiruju, bila je pomešana sa strahom. Šta ako mu Fatima, jedne noći kad joj bude dozvolio da gleda njegovo, a ona njemu svoje blago, bude dozvolila da je dira i golica? Njegove ruke koje vole da pipaju i miluju meke tepihe i žene moraju jednom da plate. Fatima nam je pokazala da sednemo, a jednozubog je pozdravila klimanjem glave. Kako da se odrekne žene tako meke i bele, zlataste puti jer vetar u njenom selu ima zlatastu boju, to je zato što nestašno kovitla pesak.

Ostale su prekinule sa pevanjem gledajući u starca. Fatima nije. Nijedno obaveštenje za nju nije moglo biti dovoljno dragoceno, nehajno se vrtela po sobi mameći starca njihanjem. Otišla je do drvenog sanduka i u njemu nešto dugo tražila. Iz sanduka je izvadila dva poveća klupka, bacala ih je i prevrtala po rukama određujući im težinu. Pažljivo smo motrili na svaki njen pokret. Sigurno je volela da podvaljuje i da se posle, kad ostane sama, naslađuje brzopletošću budalastih stranaca i njihovom olako odrešenom kesom. Ali kod starca sa beretkom nije bilo laži. Na vratima dženeta stoji anđeo sa trubicom i duva onome koji laže – zabranjen pristup. On neće da i njemu anđeo Džebrail dune u trubicu, uvek je živeo pošteno.

Iz susedne sobe čuli su se povici i psovke, ponekad udarac drvenog malja po tronošcu i zveckanje plehutih lončića. Fatima je lenjo otvorila vrata, uvodeći tanki prašnjavi zrak koji joj je nacrtao zmaja na leđima. Pošli smo za zrakom, a neko je za nama zatvorio vrata. Svetlosni nož se pretvorio u jastuk pun perja, izboden tim nožem. Starac nas je ubeđivao da smo kupili najbolju vunu, pritom hvaleći Fatimu i njene kamile. Proradio je u njemu nagon trgovca. Bio je u stanju da grbave i sklepane kućerke opisuje kao vitke carske palate.

Soba u koju smo ušli bila je velika i prljava, sa ispućanim i umrljanim zidovima. Pored neraspredjenog kreveta stajao je paravan. Nekoliko posuda sa zarđalim ekserima potopljenim u mokraću bilo je poređano oko stalka na kojem se sušila obojena vuna. Tako se dobijala ona posebna crvenkastosmeđa boja nomadskih tepiha, koju ne može da imitira nijedan pigment. Pošto se vuna bojena na ovaj način zbog amonijaka u mokraći tokom vremena troši i pretvara u prah, ti su delovi kod starog tepiha niži – za poznavaoce siguran znak da pred sobom imaju dragocen tepih. Starac je mumlao: naša zadruga još uvek dobro radi ali, kako godine prolaze, sve je manje onih koji hoće u njoj da rade.

Za velikim razbojem radila su deca. Jedino su njihovi mali prsti mogli da vežu tako sitne čvorove. Sedela su na visokoj klupi pored razboja, do kojeg su se pela sklepanim merdevinama. Dužinom klupe visile su njihove bose noge. Čitač mustre je vikao, ponekad je psovao